

บุหงารำไป: ศาสตร์และศิลป์จากภูมิปัญญาการทำเครื่องหอมสู่การเปลี่ยนแปลง

Potpourri: Science and Art from the Wisdom of Creating Incenses

กิตติ ยอดอ่อน*

Kitti Yordon

มธุรส ข่มจิตร

Maturos Komjit

ประพาฬภรณ์ อีรมงคล

Praparnporn Theeramongkol

คณะเทคโนโลยีคหกรรมศาสตร์

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร

Faculty of Home Economics Technology,

Rajamangala University of Technology Phra Nakhon

*kitti.yo@rmutp.ac.th

บทคัดย่อ

บุหงารำไป เป็นเครื่องหอมชนิดหนึ่งของไทย เกิดจากภูมิปัญญาที่ผสมผสานกันระหว่างศาสตร์และศิลป์ของการปรุงกลิ่นหอม และการออกแบบของชำร่วยใช้ในโอกาสต่าง ๆ เป็นที่นิยมเรื่อยมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน บุหงารำไปเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม จากการสืบทอดวิธีการใช้ประโยชน์ของกลิ่นหอม สะท้อนให้เห็นถึงความประณีตและความคิดสร้างสรรค์ในการสร้างผลงาน การผลิตบุหงาในอดีตนิยมใช้วัตถุดิบที่มีอยู่ในท้องถิ่น และใช้กรรมวิธีการผลิตจากภูมิปัญญาดั้งเดิม การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ทำให้มีการนำองค์ความรู้มาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับรูปแบบของวัตถุดิบที่เปลี่ยนแปลงไป ประกอบกับการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการผลิต ทำให้บุหงารำไปมีรูปแบบการผลิตที่แตกต่างมากขึ้น

จากความหลากหลายของเครื่องหอมในปัจจุบันทำให้ผู้บริโภคมีทางเลือกในการใช้งานมากขึ้น จากความนิยมของบุหงารำไปแบบดั้งเดิมลดลง การส่งเสริมให้ม้องค์ความรู้และการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่มีความร่วมสมัย จึงเป็นทางเลือกหนึ่งในการรักษาภูมิปัญญาบุหงารำไปแบบดั้งเดิมให้ตอบรับกับความต้องการของผู้บริโภคในปัจจุบัน ด้วยบุหงารำไปเป็นผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมหนึ่งที่สามารถนำไปต่อยอดเพื่อเพิ่มมูลค่าจากการสร้างกลิ่นหอมแบบไทยผสมผสานกับความงามทางศิลป์ได้เป็นอย่างดี

คำสำคัญ : บุหงา บุหงารำไป เครื่องหอม ของชำร่วย

Abstract

Potpourri is a Thai incense that comes from combining science and the art of creating perfumery, including designing souvenirs used on various occasions, which has been popular since the past until the present. Potpourri is therefore cultural heritage and the method of scent utilization is advantageous, reflecting the meticulousness and creativity in established work. Potpourri production in the past popularly used local ingredients and manufacturing methods based on traditional wisdom. Due to social and cultural changes, innovative knowledge of the altered materials is integrated and deployed appropriately. This includes the use of technology in production that makes potpourri have various production models. Accordingly, the variety of incenses available at present leads consumers to have more options for their use. This is one because that has gradually decreased the popularity of traditional potpourri. Consequently, knowledge and product development are currently promoted as an alternative to conserving the traditional potpourri wisdom in order to meet current consumer needs, and potpourri is a cultural product that can be further developed to increase value by creating a Thai-style incense combined with artistic beauty.

Keywords : flowers, potpourri, incenses, souvenirs

บทนำ

การสรรหากลิ่นหอมเป็นความสุนทรีย์ของมนุษย์ในการดำรงชีพซึ่งอยู่คู่กับมนุษย์มาช้านาน การใช้เครื่องหอมของคนไทยเป็นภูมิปัญญาที่จัดได้ว่ามีความละเอียดและประณีต (Phongvutith, 2007) บุษงารำไป เป็นเครื่องหอมที่เกิดจากการนำองค์ความรู้ในการสร้างกลิ่นหอมจากดอกไม้ ใบไม้ และสมุนไพรเป็นภูมิปัญญาไทยที่สืบทอดเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญและทรงคุณค่ายิ่ง (Srisuwan, 2012) ภูมิปัญญาการทำบุษงารำไปเป็นศาสตร์และศิลป์ที่เกี่ยวข้องกับการผสมผสานกลิ่นหอมจากการนำดอกไม้ที่มีกลิ่นหอมมาปรุงกลิ่นด้วยเครื่องหอมให้กลิ่นมีเอกลักษณ์แบบไทย เช่น น้ำอบไทย น้ำปรุง บรจุในถุงผ้า ลักษณะโปรงเพื่อให้กลิ่นหอมระเหยได้ ใช้เป็นของชำร่วยในงานมงคล ขึ้นบ้านใหม่ งานแต่งงาน วันเกิด ฯลฯ (Amatadech, 2011) การทำบุษงารำไปเป็นการเพิ่มคุณค่าให้กับดอกไม้มานานานพันธุ ใช้การกระจายกลิ่นหอมเพื่อบำบัดอารมณ์ และเห็นถึงความงามจากการออกแบบภาชนะบรรจุเป็นของชำร่วยในงานมงคลต่าง ๆ ใส่ในตู้เสื้อผ้า ในห้อง หรือสถานที่ต่าง ๆ เพื่อสร้างกลิ่นหอมให้กับสถานที่นั้น ๆ

ในยุคปัจจุบันบุษงารำไปที่พบเห็นจำหน่ายตามท้องตลาดเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ในการทำบุษงารูปแบบเดิมถูกลดความนิยมลงไปตามกาลเวลา ปัจจุบันวิถีชีวิตของคนไทยนั้นมีการรับเอาวัฒนธรรมจากต่างชาติเข้ามาประกอบการดำเนินชีวิต ภูมิปัญญาการทำเครื่องหอมต่าง ๆ ของไทยก็ได้รับผลดังกล่าวด้วย เช่น การเปลี่ยนแปลงของวัตถุดิบที่นำมาใช้ การเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี การปรุงแต่งกลิ่นหอมจนอาจลบล้างวัฒนธรรมการใช้กลิ่นหอมของบรรพบุรุษ

ผู้เรียบเรียงในฐานะเป็นอาจารย์สอนในรายวิชาผลิตภัณฑ์เครื่องหอม หลักสูตรคหกรรมศาสตรบัณฑิต ในสถาบันอุดมศึกษา ได้ตระหนักและเห็นความสำคัญของภูมิปัญญาการทำบุหงารำไป ซึ่งเป็นมรดก ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ และหวังว่าบทความนี้เป็นประโยชน์สำหรับผู้สนใจการทำเครื่องหอม ได้รู้ถึงวิวัฒนาการ รวมถึงความเปลี่ยนแปลงของบุหงารำไป เพื่อเป็นแนวทางในการสืบสาน ภูมิปัญญาที่มี คุณค่าควรอนุรักษ์ไว้ให้เหมาะกับสังคมปัจจุบัน

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ภูมิปัญญาของการทำบุหงารำไป ซึ่งเป็นเครื่องหอมไทยที่ผสมผสานองค์ความรู้ ในมิติต่าง ๆ จากอดีต สู่พลวัตการเปลี่ยนแปลงของสังคมปัจจุบัน

ทบทวนวรรณกรรม

การให้ความหมายของบุหงารำไป

คำว่า บุหงารำไป มีรากศัพท์มาจากภาษาชวา “บุหงา” แปลว่า ดอกไม้ ส่วน “รำไป” คือ การคละเคล้า ปะปน เบ็ดเตล็ด เมื่อนำคำสองคำมารวมกันจึงเป็นการนำดอกไม้มาผสมผสานกัน (Kengcharoen, n.d.) แต่เพราะคนไทยนิยมเรียกสิ่งต่าง ๆ เพียงสั้น ๆ พอเข้าใจมากกว่าเรียกชื่อเต็ม ดังนั้นแม้จะเรียกว่า บุหงา ผู้อ่านหรือผู้ฟังมีความเข้าใจตรงกัน ว่าหมายถึงเครื่องหอมที่เรียกว่า บุหงารำไป Bunyasai (1995) ดังนั้น การให้ความหมายของบุหงารำไป การอธิบายจากหลายมุมมองมีรายละเอียดดังนี้

Royal Institute (2013) ได้กล่าวในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ปีพ.ศ. 2557 ว่าบุหงาหรือ บุหงารำไปเป็นคำนาม หมายถึง ดอกไม้หรือดอกไม้ชนิดต่าง ๆ มีมะลิ กระดังงา กุหลาบ เป็นต้น ที่ปรุงด้วย เครื่องหอมแล้วบรรจุในถุงผ้าโปร่งเล็ก ๆ ทำเป็นรูปร่างต่าง ๆ มักเรียกกย่อว่า บุหงา

Association of Thai Economists (2003) บุหงาหรือบุหงารำไป หมายถึง ดอกไม้ต่าง ๆ ที่มี กลิ่นหอม ประสมให้ดูสวยงาม ดูดซับกลิ่นจากเครื่องหอมได้หรือใช้ดอกไม้ใบไม้ที่มีความหมายดี มาปรุง ดอกไม้ทั้งหมดกับน้ำอบ น้ำปรุง พิมเสน บรรจุถุงผ้าโปร่งหรือภาชนะที่มีช่องระบายกลิ่นได้ในลักษณะต่าง ๆ ที่อบรับภาชนะบรรจุ บุหงาจะมีสองชนิดคือ บุหงาสดและบุหงาแห้ง สำหรับบุหงาแห้งทำล่วงหน้าไว้นาน ๆ ได้ ร้าให้หอมได้นานใช้แจกเป็นของขวัญ

Amatadech (2011) บุหงา หมายถึง ดอกไม้ที่มีกลิ่นหอมและปรุงกลิ่นด้วยเครื่องหอม เช่น น้ำอบไทย น้ำปรุง บรรจุในถุงใส่ดอกไม้ทำจากผ้าโปร่งเพื่อให้กลิ่นหอมระเหยได้ บุหงาใช้เป็นของขวัญในงานมงคล ขึ้นบ้านใหม่ งานแต่งงาน วันเกิด ฯลฯ บุหงาแบ่งเป็นสองชนิดคือ บุหงาสดและบุหงาแห้ง

Chongjai (1994) บุหงา หมายถึง ดอกไม้ผสมเครื่องหอม (ปรุงหอม) เป็นส่วนผสมระหว่างดอกไม้ หลาย ๆ ชนิด และเครื่องเทศ สมุนไพรหอม น้ำมันหอม คลุกเคล้าผสมกันแล้วแต่งกลิ่นให้เกิดความหอม ทนทาน เพื่อนำไปใช้ในงานต่าง ๆ

ดังนั้น บุหงารำไปหรือบุหงาจึงเป็นการผสมระหว่างดอกไม้และใบไม้หลาย ๆ ชนิด เครื่องเทศ สมุนไพร ที่มีกลิ่นหอมคละเคล้ารวมกัน อบรับและปรุงด้วยแต่งกลิ่นด้วยเครื่องหอมต่าง ๆ เช่น น้ำอบ น้ำปรุง พิมเสน จัดตกแต่งบรรจุในถุงผ้าโปร่ง หรือภาชนะที่มีช่องระบายกลิ่นได้ เพื่อให้กลิ่นหอมระเหยออกมา บุหงารำไป มีอยู่ 2 ลักษณะใหญ่คือ บุหงาสดและบุหงาแห้ง นิยมใช้เป็นของขวัญในงานมงคล เช่น ขึ้นบ้านใหม่ งานแต่งงาน วันเกิดหรือให้กลิ่นหอมในสถานที่ต่าง ๆ เช่น ห้องนอน ห้องน้ำ ตู้เสื้อผ้า เป็นต้น

ความเป็นมาของบุหรารำไป

คนไทยรู้จักการทำบุหรารำไปเป็นเครื่องหอมมาเป็นเวลานาน แต่หาหลักฐานจุดเริ่มต้นการทำได้ยาก เนื่องจากบุหรารำไปทำเพื่อใช้งานชั่วคราวเวลาหนึ่ง ผ่านไปสักพักกลิ่นหอมจะหมดไป คนส่วนใหญ่จึงไม่ได้เก็บไว้ ทำให้ไม่พบหลักฐานเป็นรูปธรรมให้เห็น แต่มีการพบหลักฐานที่กล่าวถึงบุหรารำไป กล่าวอยู่ในบทประพันธ์วรรณคดีต่าง ๆ ดังพระนิพนธ์กาพย์เห่ชมไม้ของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ (เจ้าฟ้ากุ้ง) ในสมัยปลายกรุงศรีอยุธยา กาพย์เห่กล่าวถึงบุหรารำไปความว่า

ลำตวนหอมตลบ	กลิ่นอายอบสนาสา
นึกถึงกลิ่น <u>บุหงา</u>	รำไปเจ้าเศร้าถึงนาง

บุหรารำไป เป็นการยืมคำชวามาใช้เรียกเครื่องหอมดังกล่าว เพราะไทยและชวา (มาเลเซียในปัจจุบัน) มีพรมแดนติดต่อกันทำให้ประชาชนไปมาหาสู่กันมานาน จึงมีการยืมภาษาใช้กันได้อย่างสะดวก ดังมีวรรณคดีไทยเรื่องหนึ่งที่ปรากฏคำชวามากที่สุดเรื่องหนึ่ง คือ พระราชนิพนธ์บทละครเรื่องอิเหนาและดาหลัง เป็นบทละครที่สามารถสืบค้นต้นกำเนิดไปได้ไกลถึงในสมัยกรุงศรีอยุธยาที่ตามตำนานของอิเหนากล่าวว่า ยายยะโว (ยะโว มาจากคำ ยะวา คือ ชวา ยายผู้นี้คงเป็นชาวชวามาอยู่ในวังปัตตานี) นางกำนัลชวามาลาจากเมืองปัตตานีเล่าถวายพระธิดาสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศคือ เจ้าฟ้าหญิงมุกและเจ้าฟ้าหญิงกุณฑล จึงปรากฏบทละครเรื่องอิเหนาและดาหลังมาตั้งแต่ในสมัยนั้น (Rueangnong, 2011) และบทละครดังกล่าวมีการดัดแปลงเพิ่มเติมจนได้วรรณคดีไทยที่มีกลิ่นอายจากชวา และมีการปรับปรุงบทละครต่อมาในอีกหลายสมัย ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ มีการดัดแปลงและเพิ่มเติมเนื้อเรื่องให้สอดคล้องกับยุคสมัยและความนิยมของผู้คนในแต่ละช่วงเวลา

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาธำรงราชานุภาพได้ทรงอธิบายเรื่องบุหงาในพระนิพนธ์เรื่องสาส์นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาธำรงราชานุภาพว่า “หญิงพิไลเธอว่าเคยเห็นที่ตลาดเมืองชวา เขาเอาดอกไม้หลายอย่างมาปนกัน ประน้ำหอมทำนองบุหงาของเราใส่ใบตองวางขาย หม่อมฉันนึกขึ้นมว่าสิ่งที่เราเรียกว่าบุหงา ที่ชอบแจกกันในงานนั้นเองคือ บุหรารำไป หากเราตัดคำหลังตามสะดวกปากจึงเรียกว่า บุหงา เพราะคำว่าบุหงา หมายถึงดอกไม้หลาย ๆ ชนิด อย่างไรก็ดีเป็นบุหงาทั้งนั้น ส่วนคำว่า รำไป ก็หมายความว่าผสมกัน คิดดูก็ตรงกับบทนางสการะหนึ่งหรือชมสวนพบปັນหยีในเรื่องอิเหนา” ความว่า

วันนี้้องสำราญใจ	ชมพรรณมิ่งไม้ในสวน
รสสุคนธ์ตลบอบอวล	หอมทวนชวนชื่นชูใจ
พิกุลจะกรองอุบะห้อย	ลำตวนจะร้อยเป็นสร้อยใส่
จะทำ <u>บุหรารำไป</u>	วางไว้ข้างที่ไสยา
จำปาจะแตรเป็นสร้อยสน	จะประสุคนธ์ให้หนักหนา
แม้ใครจงใจเจตนา	จึงจะให้ <u>บุหงา</u> นี้ เอย ๆ

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาธำรงราชานุภาพยังได้อธิบายไว้ในหนังสือเรื่องเดียวกันในลายพระหัตถ์ฉบับวันที่ 12 สิงหาคม พ.ศ. 2484 เกี่ยวกับบุหงาว่า “ประเทศชวาเคยเห็นมา 3 อย่าง หนึ่งคือกลีบลำเจียกพันห่อใบตองอย่างหนึ่ง ใบไม้ที่มีกลิ่นหอม เช่น ใบเนียม ตัดเป็นท่อน ห่อใบตองอย่างหนึ่ง และกับดอกไม้เบญจพรรณห่อใบตองอีกอย่างหนึ่งจะเป็นอย่างไรก็เรียกบุหรารำไปด้วยกันทั้งนั้น” (Institution of Thai Studies, 2014)

นอกจากนี้ยังพบว่า บุษบา อยู่ในบทละครนอกเรื่องสังข์ทอง พระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 (พ.ศ. 2352–2367 ช่วงเวลาที่พระองค์ครองราชย์) ความว่า

ครั้นรุ่งแสงสุริยตรัยตรัส	ทั้งร้อยเอ็ดกษัตริย์ทรงภูษา
สอดเครื่องประดับระยับตา	แต่งกายโอ้อวดประกวดกัน
บ้างห่อบุหงาทัดยาม	ผ้าห่มชุบน้ำกุหลาบกลั่น
ต่างองค์กรายกรจรรจล	พากันเข้าไปในวัง

บทประพันธ์ดังกล่าวพบการใช้งานเครื่องหอมอยู่ 3 ชนิด คือ บุษบา ยาดม และน้ำดอกกุหลาบหรือน้ำดอกไม้เทศ แสดงให้เห็นว่าในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์นั้น คนไทยมีการทำภาชนะบรรจุบุหร่งำไปลักษณะแบบบรรจุในหีบห่อ ซึ่งการบรรจุบุหร่งำไปลักษณะดังกล่าวมีการใช้เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

จากรายละเอียดเอกสารที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นถึงจุดน่าสนใจถึงลักษณะของบุหร่งำไปจากช่วงเวลาที่ปรากฏหลักฐานตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ 5) ถึงการบรรยายบุหร่งำไปลักษณะเป็นดอกไม้สดใช้กันเรื่อยมา จนถึงช่วงเวลาที่สังคมไทยรับเอาวัฒนธรรมจากตะวันตก จึงมีการปรับบุหร่งำไปรูปแบบต่าง ๆ มากขึ้น ด้วยช่วงเวลาหลังจากรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา จะพบเอกสารตำราเครื่องหอมไทยมากมาย กล่าวถึงการทำบุหงาจากดอกไม้แห้งหรือบุหงาจากสมุนไพรเครื่องเทศต่าง ๆ ที่ต้องใช้น้ำหอมหรือน้ำปรุงในการปรุงแต่งกลิ่นบุหร่งำไปใช้กัน

รูปแบบของบุหร่งำไปแบบดั้งเดิม

จากการศึกษาเอกสารข้อมูล คนไทยมีวัฒนธรรมในการทำบุหงาที่แบ่งได้เป็น 2 ลักษณะใหญ่คือ บุษบาที่มีการนำดอกไม้ใบไม้สดมาปรุงผสม และบุหงาจากดอกไม้ใบไม้และสมุนไพรแห้งปรุงผสมใช้งาน

1. บุษบาสด คือ การนำดอกไม้หรือใบไม้หอมชนิดต่าง ๆ ที่ยังสดอยู่ มีสีสวยงดงาม นิยมดอกไม้ใบไม้ที่หาได้ในท้องถิ่นของไทย เช่น มะลิ กุหลาบมอญ จำปา ขจร พิกุล กระดังงา ลำเจียก ขมิ้นกิ้ง ใบเตย ใบเนียม เป็นต้น มาปรุงกลิ่นด้วยน้ำอบไทยและพิมเสน หรือถ้าหาดอกไม้หอมได้ยาก อาจเลือกใช้ดอกไม้ที่มีชื่อพ้องเสียงกับความหมายที่เป็นมงคล เช่น ดอกบานไม่รู้โรย ดอกกรัก ดอกดาวเรือง มาผสมแทน เท่าที่ผู้ทำจะสะดวกหาได้ และนอกจากการปรุงบุหงาสดให้กลิ่นหอมแล้ว ยังต้องให้ความสำคัญกับภาชนะบรรจุที่นำมาใส่บุหงาให้มีความเหมาะสมกับวาระการใช้งานบุหงา ให้มีทั้งความหอมและรูปลักษณ์ที่สวยงามน่าใช้งาน

2. บุษบาแห้ง คือ การนำดอกไม้และใบไม้หอมหรืออาจใช้สมุนไพรหอมชนิดต่าง ๆ นำไปตากหรืออบแห้งให้กลีบดอกไม้ใบไม้ หรือสมุนไพรหอมชนิดนั้น ๆ ไม่มีน้ำขึ้น ก่อนที่จะนำมาอบร่ำด้วยเครื่องหอมต่าง ๆ ตามตำรับของแต่ละคนให้เกิดกลิ่นหอมชัดเจน จากนั้นนำมาบรรจุใน ถุงผ้าโปร่ง หรือภาชนะจักสาน เป็นต้น เพื่อให้มองเห็นสีสันของกลีบดอกไม้ใบไม้ชนิดต่าง ๆ ที่นำมาผสมรวมกัน ถึงแม้ว่าจะมีสีที่ไม่สวยเท่าบุหงาสด เพราะดอกไม้ใบไม้ต้องผ่านการทำแห้ง แต่อายุการใช้งานสามารถเก็บไว้ใช้ได้ยาวนานกว่าบุหงาสด อีกทั้งเมื่อกลิ่นหอมของบุหงาจางลงยังสามารถนำมาร่ำเพิ่มความหอมได้อีกหลายครั้ง (Boonyasai, 1995)

ยังมีการทำบุหงาอีกลักษณะหนึ่ง ที่เกิดจากการหมักหัวเชื้อบุหงาจากดอกไม้สดหอม หมักกับเกลือ น้ำตาลทรายแดง บัณฑิต ในภาชนะที่บ่มแสงประมาณ 8 สัปดาห์ จนได้หัวเชื้อเพื่อนำมาผสมกับดอกไม้แห้ง

ผงไม้หอม เช่น ผงอบเชย ผงกานพลู ผงไม้จันทน์ พิมเสน และน้ำมันหอม ได้บุหงาที่เรียกว่า “บุหงาหมัก” มีลักษณะเป็นบุหงาแห้งแต่มีความชื้น กลิ่นหอมมากกว่าบุหงาแห้ง แต่สีสันทึบไม่ค่อยสวยงาม ดังนั้นจึงนิยมใส่ในภาชนะบรรจุตกแต่งที่ไม่นำเสนอสีสันทึบของบุหงาหมัก (Klinchampa, 2002)

ภูมิปัญญาในการทำบุหงารำไป

ภูมิปัญญาของการทำบุหงารำไปนั้น สามารถแบ่งกระบวนการหลักเป็น 3 ขั้นตอนใหญ่ ประกอบด้วย การเลือกวัตถุดิบหลักที่เป็นโครงสร้างเพื่อกระจายกลิ่นหอม การปรุงกลิ่นหอม และการทำภาชนะบรรจุบุหงารำไปให้เกิดความสวยงามมีเอกลักษณ์ มีรายละเอียดดังนี้

1. การเลือกวัตถุดิบหลักในการทำบุหงารำไป

ด้วยประเทศไทยเป็นประเทศที่มีความหลากหลายทางทรัพยากรชีวภาพ ความอุดมสมบูรณ์ของพรรณไม้หอม และวัตถุดิบต่าง ๆ ในการทำเครื่องหอม เกิดเป็นภูมิปัญญาอันชาญฉลาดของคนไทยที่นำดอกไม้ที่หาได้ง่ายปลูกตามริมรั้วบ้าน เช่น ดอกมะลิ ดอกกุหลาบมอญ พุทธรักษา จำปา หรือดอกไม้ใบไม้ที่มีกลิ่นหอมชนิดอื่น ๆ มาปลิดชวี์ ตัดแบ่ง ปรุงผสมรวมกัน เป็นบุหงาสด ด้วยเสน่ห์ของสีสดดอกไม้ใบไม้สดนั้นจะสวย สดใส และมีกลิ่นหอมอ่อน ๆ ของกลีบดอกไม้ และใบไม้หอมที่รวมกัน ส่วนดอกกระดังงานั้น ภูมิปัญญาของคนไทย มีเทคนิคการกระตุ้นให้ดอกกระดังงาส่งกลิ่นหอมแรงขึ้น โดยเริ่มจากการเลือกเก็บดอกกระดังงาที่แก่จัด ดอกสีเหลือง และควรเก็บจากต้นในเวลาที่ยอดส่งกลิ่นหอมมากที่สุดคือ ช่วงเย็นไปจนถึงหัวค่ำ เพื่อนำไปใช้งานในวันรุ่งขึ้น เมื่อเก็บมาแล้วจะนำดอกมารวบกليبและลนเปลวเทียนที่กระเปาะดอกจนกระเปาะมีลักษณะตายนึ่ง ความร้อนจะเป็นตัวกระตุ้นต่อมน้ำมันที่มีอยู่ในดอกกระดังงาให้กลิ่นระเหยออกมาได้มากขึ้น จากนั้นปลิดกลีบโดยใช้มีดบิที่กระเปาะฐานรองดอกจนกว่ากลีบดอกจะหลุดออกมา (วิธีนี้ดอกกระดังงาจะให้กลิ่นหอมมากกว่าการปลิดดอกทีละกลีบ) จากนั้นจึงค่อยฉีกกลีบดอกทีละกลีบตามแนวยาวกลีบละ 2-3 เส้นก่อนการใช้งาน นอกจากดอกไม้หอมที่กล่าวมาในข้างต้นแล้ว คนไทยยังเลือกใช้ดอกไม้ที่มีชื่อพ้องเสียงกับความเปี่ยมมงคล เช่น ดอกรักหรือดอกบานไม่รู้โรยที่เปรียบเสมือนความรักที่ไม่รู้โรยราในการทำบุหงารำไป (Phonimdaeng, 2014)

บุหงาแห้ง เป็นอีกภูมิปัญญาหนึ่งในการทำบุหงารำไป ด้วยสามารถเก็บไว้ใช้งานได้ยาวนานกว่าบุหงาสด ถึงแม้ว่าสีสันทึบจะไม่สดใสสวยงามเท่าบุหงาสด เพราะต้องผ่านกระบวนการตากให้ดอกไม้แห้งก่อนนำมาปรุงผสม เกิดจากภูมิปัญญาของคนไทยที่นำดอกไม้แต่ละชนิด ทำการแยกตากบริเวณชายแดด โดยปลิดกลีบวางใส่กระดังหรือถาด ด้วยดอกไม้จะแห้งช้าหรือไวไม่เท่ากัน การใส่ดอกไม้ในถาดควรใส่กระจายบาง ๆ จะแห้งไวง่ายกว่าใส่ดอกไม้มาก ๆ และควรหมั่นกลับดอกไม้กลับไปมาเป็นระยะ ซึ่งดอกไม้หอมส่วนใหญ่เมื่อนำไปตากแห้งกลิ่นจะหายไป แต่ยังมีบางดอกที่ยังคงพอมักลิ้นอยู่ คือ ดอกพิกุลและใบเตย ส่วนดอกจำปา จำปา จะไม่นิยมนำมาทำบุหงาแห้งเพราะสีของกลีบดอกเป็นสีน้ำตาลเข้มเกือบดำไม่สวยงามไม่มีกลิ่นหอม

วัตถุดิบอีกชนิดหนึ่งที่ผู้เรียบเรียงได้รวบรวมข้อมูลบุหงาแห้งแบบดั้งเดิมคือ สมุนไพรเครื่องเทศที่มีกลิ่นหอม ด้วยคนสมัยก่อนเลือกมาใช้ทำบุหงารำไป นอกจากดอกไม้ใบไม้หอมแล้วยังมีสมุนไพรที่ลักษณะมีกลิ่นหอมเช่นกัน ดังเช่นไม้จันทน์หอมหรือแก่นจันทน์เทศ จะตั้งชื่อเรียกของบุหงารำไปตามชื่อสมุนไพรนั้น ๆ เช่น บุหงาจันทน์ เป็นต้น

2. การปรุกลิ่นของบุหงารำไป

การสร้างกลิ่นหอมให้กับบุหงารำไปเพื่อนำไปใช้นั้น ผู้เรียบเรียงมีแนวคิดที่ว่ากลิ่นหอมจากบุหงารำไปเกิดจาก 2 หลักการคือ หลักการแรกจากความหอมของวัตถุดิบโครงสร้างหลักของบุหงาเอง ได้แก่ กลีบสดของดอกไม้ใบไม้และสมุนไพรที่มีกลิ่นหอมชนิดต่าง ๆ ตัวอย่างเช่นการทำบุหงาเตย เกิดจากการนำใบเตยหอมมาปรุกับ เครื่องหอมอื่น ๆ อีกเล็กน้อย (Nawarat, 1964) ซึ่งกลิ่นหอมที่โดดเด่นนำกลิ่นอื่น ๆ คือ ความหอมสดชื่นของใบเตย เมื่อปรุบุหงาเตยแล้วจึงนำหลักการทางศิลปะตามเชิงช่างประณีตศิลป์ในการสานตะกร้าจากใบเตยตกแต่งเพื่อไปใช้งาน

ส่วนหลักการที่สอง เป็นการปรุกลิ่นจากเครื่องหอมอื่น ๆ ให้กลิ่นของบุหงามีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ มีความหอมแบบไทย หรือมีรายละเอียดของกลิ่นที่แตกต่างไปในแต่ละตำรับ การปรุกลิ่นในหลักการนี้บุหงาจะมีกลิ่นหอมที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น เกิดจากการนำเครื่องหอมหลายชนิดมาปรุผสมกัน เช่น การปรุกลิ่นบุหงาที่เป็นดอกไม้สดจะใช้น้ำอบประพรมลงบนกลีบดอกไม้สดคลุกเคล้า ส่วนบุหงาดอกไม้แห้งจะฉีดพรมน้ำปรุซึ่งเป็นน้ำหอมกลิ่นไทยรูปแบบหนึ่ง ลงบนดอกไม้แห้งและอบร่ำให้หอม การใช้น้ำอบกับน้ำปรุจะไม่สลับหน้าที่ใช้งานกัน ด้วยดอกไม้สดเมื่อฉีดน้ำปรุที่เป็นเอซิลแอลกอฮอล์จะทำให้กลีบดอกไม้สดเหี่ยวงอม ส่วนถ้าทำบุหงาดอกไม้แห้งพรมด้วยน้ำอบ บุหงาจะเกิดความชื้นเก็บไว้จะมีเชื้อราเป็นอันตรายกับผู้ใช้งานได้ (Klinchampa, 2002) นอกจากนี้การปรุกลิ่นบุหงาให้เกิดเอกลักษณ์ของความเครื่องหอมไทย จะมีการอบร่ำด้วยเครื่องร่ำ หรือเทียนอบ เกิดกลิ่นหอมที่ผสมผสานกันได้อย่างลงตัว

3. การทำภาชนะบรรจุบุหงารำไป

ในขั้นตอนการประดิษฐ์ภาชนะใส่บุหงาเพื่อเป็นของชำร่วยแบบดั้งเดิมจะนิยมบรรจุบุหงารำไปด้วยวัสดุลักษณะโปร่งหรือมีช่องเพื่อให้กลิ่นหอมจากบุหงาค่อย ๆ ระบายออกมาจากการออกแบบของผู้ประดิษฐ์จะเลือกวัสดุประดิษฐ์ภาชนะจากวัสดุธรรมชาติ เช่น ใบโพธิ์ลอกเยื่อเหลือแต่โครงสร้างใบ ตลับใบเตย ตลับใบลาน ตะกร้า หมวก พัดจากการจักสาน หรือวัสดุในการประดิษฐ์จากการสังเคราะห์ เช่น ถุงผ้าโปร่ง ริปบิ้น ลูกไม้ถักรูปแบบต่าง ๆ ซึ่ง Boonyasai (1995) ได้แนะนำแนวทางการวางแผนการออกแบบประดิษฐ์บุหงาเป็นของชำร่วย มีรายละเอียดดังนี้

1) วางแผนทำเพื่อไปใช้งานอะไร เช่น แจกในงานมงคลสมรส ขึ้นบ้านใหม่ ปีใหม่ ครบรอบวันเกิด วันสงกรานต์ หรืองานอื่น ๆ

2) จัดหาวัสดุทำเป็นต้นแบบให้เหมาะสมกับงานที่จะใช้

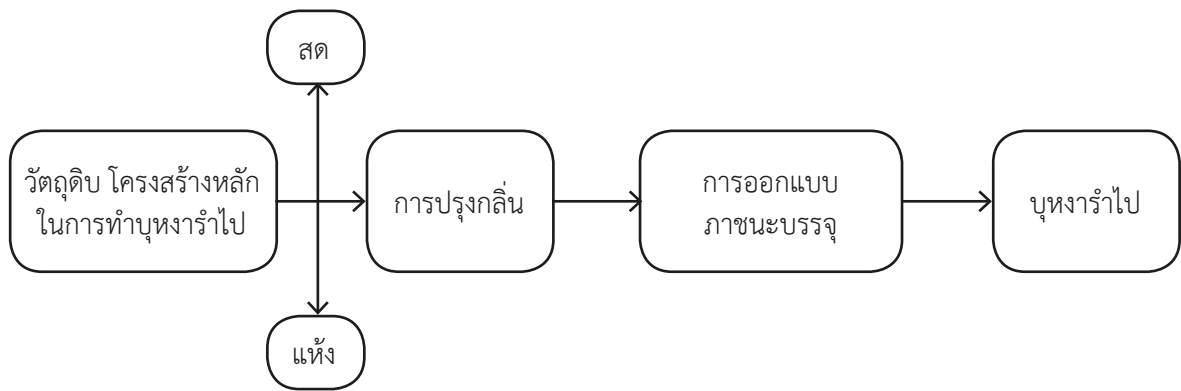
3) ออกแบบรูปร่าง หรือหาภาชนะบรรจุต้นแบบให้เหมาะสมกับงานที่ใช้

4) ขนาดของชำร่วยต้องไม่เล็กหรือใหญ่จนเกินไป

5) เตรียมส่วนประกอบต่าง ๆ ตามที่วางแผนไว้ตามการคำนวณวัสดุต่าง ๆ ให้ประหยัด เหลือเศษวัสดุทิ้งน้อยที่สุด และส่งมอบงานได้ตรงตามเวลา

หลักการออกแบบของชำร่วยจากบุหงารำไป นอกจากแนวทางการวางแผนการออกแบบประดิษฐ์บุหงารำไปเป็นของชำร่วยแล้วในการออกแบบผู้ประดิษฐ์ยังต้องนำทฤษฎีหลักองค์ประกอบในการออกแบบมาประกอบการตัดสินใจคือ จุด เส้น รูปทรง ขนาด สัดส่วน ลักษณะผิว สี สัน ความกลมกลืน ความเป็นเอกภาพ เพื่อให้ได้ภาชนะบรรจุบุหงารำไปที่เหมาะสม

เมื่อออกแบบต้นแบบเรียบร้อยแล้วสู่การประดิษฐ์ของชำร่วยจากบุหงาที่จะผลิตบุหงาในปริมาณมากให้พอดีกับการใช้งาน จากนั้นนำภาชนะบรรจุบุหงาไปอบร่ำด้วยเครื่องร่ำหรือเตียนอบให้หอมที่เป็นเอกลักษณ์ความเป็นไทย และมีความสวยงามจากการออกแบบประดิษฐ์ภาชนะบรรจุไปใช้งาน

ภาพที่ 1 ภูมิปัญญากระบวนการทำบุหงารำไป
ที่มา : Researchers (2024)

องค์ประกอบของกลิ่นหอมในบุหงารำไป

ความหอมของบุหงารำไปนั้น เป็นศาสตร์ที่เกิดจากภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่ได้ใช้การสังเกตและทดลองจากจุดเล็ก ๆ ผลิตเป็นเครื่องหอมใช้งาน ซึ่งถ้าจะกล่าวในมุมมองวิทยาศาสตร์ แหล่งที่เป็นต้นกำเนิดของความหอมในการทำบุหงารำไปนั้นสามารถแบ่งออกเป็น 2 แหล่งใหญ่คือ จากธรรมชาติเป็นความหอมที่ได้มาจากส่วนต่าง ๆ ของพืชที่นำมาใช้ทำบุหงารำไปอันได้แก่ ส่วนดอก เช่น ดอกมะลิ ดอกกุหลาบ หรือดอกไม้หอมของไทยชนิดอื่น ๆ ส่วนใบ เช่น ใบเตย ใบเนียม ส่วนเนื้อไม้ เช่น เนื้อไม้จันทน์ ไม้จันทน์เทศ ไม้กฤษณา ส่วนเปลือกไม้ เช่น เปลือกชะลูด ส่วนผล เช่น ผิวมะกรูด และส่วนยางไม้ เช่น กายาน มดยอบ เป็นต้น

แหล่งที่มาของความหอมจากธรรมชาติ นอกจากพืชแล้วยังมีความหอมที่สืบทอดมาจากสัตว์ สารหอมดังกล่าวในศาสตร์เครื่องหอมไทยจัดเป็นสารตรึงกลิ่น (Fixative) ให้เครื่องหอมที่ปรุงนั้น มีกลิ่นติดทนนาน ในการปรุงกลิ่นบุหงารำไปของไทยนั้นจะนิยมใช้ ชะมดเซ็ด (Civet) ซึ่งสามารถหาใช้ได้ภายในประเทศ ในการปรุงเครื่องหอมมาเป็นเวลานานแล้ว

สำหรับแหล่งที่มาแหล่งที่สองของกลิ่นหอมจากสารสังเคราะห์ (Synthetic) ได้จากที่มนุษย์ปรุงแต่งขึ้นมาจากสารเคมี และผสมผสานให้มีกลิ่นหอมคล้ายธรรมชาติ (Laorit, 2016) เช่น ดอกมะลิ ดอกกุหลาบ หรือดอกไม้หอมของไทยชนิดอื่น ๆ นอกจากนี้ยังสามารถปรุงแต่งสารเคมีให้เกิดสารหอมที่ไม่มีในธรรมชาติ เช่น กลิ่นทะเล หรือกลิ่นไอโซน เป็นต้น

ภาพที่ 2 บุษหงาสดที่บรรจุในกล่องชะลอมจากวัสดุธรรมชาติ
ที่มา : Researcher (2024)

ภาพที่ 3 บุษหงาแห้งที่บรรจุในถุงผ้าโปร้งรูปแบบต่าง ๆ
ที่มา : Researcher (2024)

พลวัตการเปลี่ยนแปลงของบุษหาร้าไป

ยุคสมัยที่เปลี่ยนไปภูมิปัญญาในการทำบุษหารูปแบบเดิมถูกลดความนิยมลงไปตามกาลเวลา ทั้งนี้ไม่ใช่เฉพาะบุษหาร้าไปแบบดั้งเดิมที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงเพียงเท่านั้น ยังรวมไปถึงเครื่องหอมไทยชนิดอื่น ๆ ที่คนไทยใช้กันมานานแต่โบราณ จุดเปลี่ยนที่เห็นได้ชัดชัดเจนจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว Amatadech (2011) ได้ให้ข้อสังเกตว่าเกิดขึ้นในช่วงภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2488) วัฒนธรรมต่าง ๆ รวมถึงรูปแบบการใช้ชีวิตของคนไทยเปลี่ยนแปลงมากจากเดิม ด้วยของนอกเริ่มไหลบ่าเข้ามาสู่สังคมไทยมากยิ่งขึ้น ผู้ที่ใช้ของนอกถือได้ว่าเป็นเครื่องที่ใช้สื่อถึงความโก้หรู ดังนั้นทำให้รูปแบบองค์ความรู้ของการทำบุษหาร้าไปรูปแบบตะวันตก (Potpourri) หรือบางเอกสารเรียกว่า บุษหงาเทศได้เข้ามามีอิทธิพลกับคนไทย จนสามารถพบเห็นบุษหาร้าไปแบบตะวันตกได้มากในปัจจุบัน

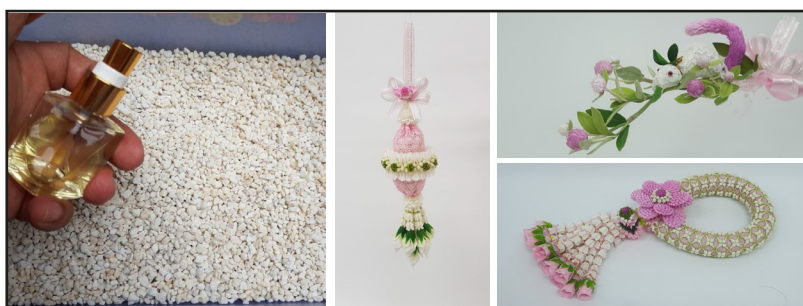
การทำบุษหงาตะวันตกมีรายละเอียดที่แตกต่างกับบุษหงาแบบดั้งเดิมคือ การเลือกชนิดของวัตถุดิบกลิ่นหอมที่ใช้บุษหงา และกรรมวิธีการทำล้วนมีความเปลี่ยนไป ด้วยไม่ได้เน้นเพียงดอกไม้ ใบไม้หอมใช้ทำแบบเดิม มีการนำวัตถุดิบจากธรรมชาติต่าง ๆ เช่น ลูกสนแห้ง ใบเฟิร์น เปลือกจากผลไม้ตระกูลส้ม สมุนไพรจากต่างประเทศ มาอบแห้งด้วยเตาอบอุณหภูมิต่ำเพื่อให้วัตถุดิบแห้ง บางที่ยังมีการนำวัตถุดิบมาพอกขาวเพื่อให้สีของวัตถุดิบเดิมที่หม่นเป็นสีขาวนวล แล้วจึงนำมาย้อมสีต่าง ๆ ให้สวยงามและคงทน (Avas, 2004) ตัวอย่างดังกล่าวเห็นได้จากที่มูลนิธิโครงการหลวงนำพันธุ์ไม้ป่าบนพื้นที่สูงทางภาคเหนือ

ของไทยมาพัฒนาผ่านกระบวนการต่าง ๆ ในการทำแห้ง ได้แก่ ฟอก ย้อม ตาก อบแห้ง และอบกลิ่นหอม ผลิตเป็นบุหงารำไปจำหน่าย ส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกต้นไม้ในพื้นที่ทำกินของตนเอง สร้างรายได้ และสร้าง ป่าไม้เพิ่มขึ้นอีกทางหนึ่ง นำมาจำหน่ายภายใต้ตราสินค้า “บุหงาโครงการหลวง” (Rattanaporn, 2021)

นอกจากนี้ ยังมีการศึกษาวิจัยและพัฒนาให้บุหงารำไปมีคุณสมบัติที่ดีขึ้นดังเช่น Bunsong (2005) ได้ศึกษาการพัฒนาสารตรึงกลิ่นบุหงารำไปและดอกไม้แห้งโดยใช้ฟิล์มแบ่งจากธรรมชาติ ร่วมกับน้ำมัน หอมระเหยจากพืชหอมของไทย เพื่อเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพในการปล่อยกลิ่นหอมของบุหงาแห้ง ได้ยาวนานขึ้น รวมทั้ง Yordon et al. (2021) ได้ศึกษาวิจัยคุณสมบัติของหินเพอร์ไลต์มาเป็นโครงสร้าง ในการปล่อยกลิ่นหอมเช่นเดียวกับบุหงารำไป ด้วยจุดเด่นของหินเพอร์ไลต์ที่มีสีขาว น้ำหนักเบา สามารถ ยึดเกาะกลิ่นได้ดี จากลักษณะรูพรุนของหินจึงดูดซับน้ำมันหอมเก็บไว้ได้ในปริมาณมาก และค่อยปล่อย กลิ่นหอมได้นาน รวมถึงได้ศึกษาพัฒนารูปแบบของที่ระลึกลักษณะมีกลิ่นหอมที่มีความสามารถในการปล่อย กลิ่นหอมได้ยาวนานขึ้น จากการเปลี่ยนแปลงของบุหงารำไปในหลากหลายมิติทำให้บุหงารำไปมีการพัฒนาขึ้น เพื่อให้ผู้บริโภคเลือกเทคโนโลยีต่าง ๆ นำมาใช้ประโยชน์

ภาพที่ 4 บุหงาแบบตะวันตก สินค้าจากมูลนิธิโครงการหลวง
ที่มา : Researchers (2024)

ภาพที่ 5 ผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกจากหินเพอร์ไลต์จากการตกแต่งกลิ่น
ที่มา : Researchers (2024)

สรุปผล

ภูมิปัญญาในการทำบุหงารำไปเป็นเครื่องหอมที่ได้รับความนิยมมาอย่างยาวนาน องค์ความรู้ในการทำถือว่าเป็นศาสตร์และศิลป์ที่ผสมผสานกันด้วยศาสตร์คือ ความรู้เกี่ยวกับวัตถุดิบ กระบวนการผลิต และเทคนิคต่าง ๆ ที่ใช้ในการทำบุหงา ส่วนศิลป์คือความงามของกลิ่นหอมที่เกิดจากกลิ่นหอมที่มีความเป็นเอกลักษณ์ และการออกแบบภาชนะบรรจุให้สวยงาม การทำบุหงารำไปแบบดั้งเดิมจะเลือกใช้ดอกไม้อื่น ๆ และสมุนไพรไทยที่มีกลิ่นหอมในกระบวนการทำ จึงเป็นสิ่งที่ส่งเสริมการใช้ทรัพยากรชีวภาพที่มีอยู่ในประเทศให้เกิดประโยชน์ รวมไปถึงการใช้งานบุหงารำไปแบบดั้งเดิมมีส่วนช่วยในการอนุรักษ์และสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทย อย่างไรก็ตามการทำเครื่องหอมของไทยในปัจจุบันกำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงมากมาย การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญประการหนึ่งคือ การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของคนไทยที่มีการนำเอาองค์ความรู้ต่าง ๆ มาปรับปรุง ตั้งแต่วัตถุดิบในขั้นตอนการผลิต เช่น วัตถุดิบที่เป็นโครงสร้างในการเกาะกลิ่นและกระจายกลิ่นหอมจากดอกไม้ ใบไม้ หรือสมุนไพรหอมที่หาได้ในบ้านเรา เปลี่ยนเป็นการหาพืชพันธุ์ไม้อื่น ๆ เช่น ลูกไม้ที่มีอยู่ในป่าหรือดอกไม้หอมจากต่างประเทศ เช่น ดอกลาเวนเดอร์ ใบโรสแมรี่ที่ต้องสั่งนำเข้ามาจากต่างประเทศ ให้เกิดความแปลกใหม่กับบุหงารำไปแบบดั้งเดิมที่เคยใช้กันมาอย่างยาวนาน

นอกจากนี้ การเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีการผลิตที่ทันสมัยช่วยให้การผลิตได้รวดเร็วและง่ายขึ้น รวมถึงการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญที่สุดคือ รสนิยมผู้บริโภค ด้วยโลกในยุคปัจจุบันมีทางเลือกในการตัดสินใจเลือกใช้เครื่องหอมต่าง ๆ มากมาย ส่งผลให้ความต้องการบุหงารำไปแบบดั้งเดิมที่เกิดจากภูมิปัญญาของคนไทยลดความนิยมลงมากกว่าบุหงารำไปแบบตะวันตกที่พบเห็นกันในปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงส่งผลให้ภูมิปัญญาการทำบุหงารำไปแบบดั้งเดิมจากภูมิปัญญาของคนไทยมีแนวโน้มที่จะสูญหายไป เพื่อเป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการทำบุหงารำไปแบบดั้งเดิมไว้ จึงควรส่งเสริมความรู้ความเข้าใจสู่การพัฒนาบุหงาในด้านต่าง ๆ ให้ตรงกับความต้องการของผู้บริโภคในปัจจุบัน เพื่อปรับทัศนคติของผู้ใช้งานที่มองว่าบุหงาแบบดั้งเดิมเป็นสิ่งที่ไม่ล้ำหลัง เช่น การเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาการทำเครื่องหอม การวิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์เครื่องหอมให้มีความร่วมสมัยและตรงกับความต้องการของผู้บริโภคในปัจจุบัน รวมทั้งควรส่งเสริมความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับภูมิปัญญาการทำบุหงารำไปแก่ประชาชนทั่วไป เพื่อให้ตระหนักถึงความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น สนับสนุนการวิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์บุหงารำไปให้มีความทันสมัยและตรงกับความต้องการของผู้บริโภคในปัจจุบัน เช่น พัฒนากลิ่นหอมที่แปลกใหม่ แต่ยังคงมีเอกลักษณ์ของความเป็นไทย หรือพัฒนาบรรจุภัณฑ์ให้มีรูปลักษณ์เหมาะสมกับสมัยนิยม หรือพัฒนากระบวนการผลิตที่มีประสิทธิภาพ เข้ากับการแข่งขันในตลาดในปัจจุบัน ส่งเสริมให้มีการจัดแสดงและจำหน่ายบุหงารำไปแบบดั้งเดิมตามสถานที่ต่าง ๆ เช่น พิพิธภัณฑ์ แหล่งท่องเที่ยว ร้านค้าทางวัฒนธรรม เพื่อให้ผู้บริโภคสามารถเข้าถึงบุหงารำไปแบบดั้งเดิมได้ง่าย เป็นการสืบทอดภูมิปัญญาของบรรพบุรุษให้เกิดความยั่งยืน

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิชาการนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดีจากการช่วยเหลืออย่างดียิ่งจากผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.น้อมจิตต์ สุธิบุตร และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิสุทธิ หนักแน่น ที่ให้คำแนะนำและข้อคิดเห็นในการเรียบเรียงบทความวิชาการครั้งนี้จนเสร็จสมบูรณ์ รวมทั้งขอขอบคุณมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร สถานที่ทำงานที่ทำให้มีความรู้และประสบการณ์ในการทำงานศาสตร์ด้านเครื่องหอม

References

- Amatadech, S. (2011). **Thai Incense, Souvenirs, and Spa**. Methavini.
- Association of Thai Economists. (2003). **Artificial Vocabulary**. Amarin Printing and Publishing.
- Avas, T. (2004). **Sukonthachart Souvenirs**. Odean Store.
- Boonyasai, S. (1995). **Instructional Documents for the Fragrances and Gift Items Course**. Rajamangala Institute of Technology Chotiweej Campus.
- Bunsong, P. (2005). **Improvement of Aroma in Thai Pot-Pourri and Dry Flowers by Using Starch Film as Aroma Fixative**. King Mongkut's University of Technology Thonburi.
- Chongjai, N. (1994). **Aromatherapy and Fragrances from Natural Extracts**. Kamkaew.
- Institution of Thai Studies, Chulalongkorn University. (2014). Potpourri. *Thai Studies Newsletter*, 15(Special), 19–22.
- Kengcharoen, B. (n.d.). **Thai Perfumery Recipe Continue the Culture Excellent Thai Wisdom**. Phetkarat.
- Klinchampa, N. (2002). **Thai Fragrances, Thai Wisdom**. Se-education.
- Laorit, N. (2016). **Fragrance Chemistry**. Chulalongkorn University Press.
- Nawarat, S. (1964). **The Art of Flower Arrangement and Gift Making**. Khao Na Publishing.
- Phongvutith, N. (2007). **Medicinal Plants and Thai Aromatic Preparations**. Thong Printing.
- Phonimdaeng, B. (2014). **Thai Fragrance Wisdom**. Phet Karnruen.
- Rattanaporn, K. (2021). **Forest Wood to the Development of Dry Wood Ornament Products**. Highland Research and Development Institute (Public Organization).
- Royal Institute. (2013). **Royal Institute Dictionary, 2011 Edition**. Siriwatana Interprint Co., Ltd.
- Rueangnong, P. (2011). **Pattani Silk: the Culture of Thai Muslims in the Southern Border**. Sathaporn Books Limited.
- Srisuwan, S. (2012). **Technology of Fragrances Product Development**. Triple Education.
- Yordon, K., Sihawatthanakun, P., Phongsai, S., Jaithon, A. & Yunsan, A. (2021). Odor-Release Efficiency Measurement and the Development of Odoriferous Perlite Wedding Souvenirs. *Research on Modern Science and Utilizing Technological Innovation*, 14(3), 77–90.